

Problematika starých důlních děl v Chráněné krajinné oblasti Jeseníky

Jitka Mučková¹

Problems of old mining works in Protected Landscape Area Jeseníky

The old mining works situated on the area of Landscape Protected Area of Jeseníky and responsible organizations is paid attention in this article. There are mentioned some data about the region Jeseníky and the separation into categories according to dangerousness of old mining works for life, health and property of people there. The article deals with data that must be collected in Geofond ČR and which is very important for information about old mining works and protection against their effects on health and property. At the end of the article there are some illustrations of old mining works that was measured for purposes of Ministry of Environment. Results of the measurement are a part of expert opinions.

Key words: old mining works, Protected Landscape Area, categories of old mining works according to dangerousness, providing and disposal of old mining works

Úvod

Jeseníky jsou oblastí s rozsáhlými pozůstatky těžebních nebo kutacích prací. Po staletí se naši předkové snažili v této oblasti najít a využít přírodní surovinové zdroje, a proto je rozseto po celých Jeseníkách v chráněné krajinné oblasti i mimo ni mnoho otevřených starých důlních děl, které tvoří součást krajinného rázu tohoto pohoří a bezprostředně nebo potencionálně mohou ohrožovat životy, zdraví nebo majetek lidí. Ministerstvo životního prostředí – odbor ochrany horninového prostředí, zabezpečuje v nezbytně nutném rozsahu zajištění nebo likvidaci starých důlních děl a jejich následků, která ohrožují zákonem chráněný zájem.

Stručná charakteristika Chráněné krajinné oblasti Jeseníky

Chráněná krajinná oblast Jeseníky se nachází na severním okraji Moravy a české části Slezska na pomezí Moravskoslezského a Olomouckého kraje na území okresů Bruntál, Jeseník a Šumperk. Byla vyhlášena v roce 1969 na rozloze 740 km². Nejvyšším bodem je vrchol Pradědu s nadmořskou výškou 1492 m n. m. Území je z 80% pokryto lesy.

Oblast zahrnuje Hrubý Jeseník a přilehlé části Hanušovické a Zlatohorské vrchoviny. Reliéf odpovídá členité hornatině s hluboce zaříznutými údolími a táhlými zaoblenými hřbety. Geologicky je území tvořeno převážně kyselými horninami s nízkým obsahem živin (ruly, svory, fylity).

Z geologického hlediska patří CHKO Jeseníky do moravsko-slezské zóny, a to do její severní části - jednotky východosudetské (silezika). Východosudetská jednotka je na severozápadě oddělena od západních Sudet (lugika) ramzovskou a nýznerovskou tektonickou linií, východní předěl tvoří jednoznačná hranice mezi Hrubým a Nízkým Jeseníkem, kde je patrná změna facie nejsvrchnějšího devonu a mění se rovněž metamorfní stupeň a tektonický styl. Za jižní hranici je možno považovat systém zlomů, z nichž nejvýznamnější je zlom bušínský a zlomové pásmo Hané. Na severu pokračuje silezikum východně od zóny niemczy a jižně od oderského zlomu. (<http://www.jeseniky.ochranaprirody.cz/>)

Stará důlní díla

Podle zákona č.44/1988 Sb. o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon) se starým důlním dílem rozumí opuštěné důlní dílo v podzemí nebo opuštěný lom, jehož původní provozovatel ani jeho právní zástupce neexistuje nebo není znám. Kdo zjistí staré důlní dílo nebo jeho účinky na povrch, oznámí to bezodkladně ministerstvu životního prostředí České republiky. V oznámení starého důlního díla nebo jeho účinků na povrch se uvede místo a čas zjištění a stav nebo rozsah poškození povrchu. Oznámení přezkoumá Geofond České republiky na základě mapových a jiných archivních podkladů a zpráv.

¹ Ing. Jitka Mučková, Ph.D., VŠB-TU Ostrava, tř.17.listopadu, Komenského 5/628, Ostrava – Poruba, Česká Republika
(Recenzovaná a revidovaná verzia dodaná 24. 10. 2008)

Geofond vykonává funkci archivního, dokumentačního a studijního centra státní geologické služby České republiky jako právnická osoba pověřená Ministerstvem životního prostředí ČR (zákon č.44/1988 Sb.). Geofond vede registr starých důlních děl, který obsahuje:

- evidenční listy starých důlních děl, popřípadě jejich souborů,
- spisovou dokumentaci k evidenčním listům,
- přehledné mapy výskytu starých důlních děl, popřípadě jejich souborů.

Aby mohla být stará resp. opuštěná důlní díla podchycena, je nutno provádět jejich revizi v terénu s cílem zjistit jejich současný stav, posoudit stupeň ohrožení života, zdraví či majetku, související s existencí těchto důlních děl a navrhnout způsob likvidace a zabezpečení. Nejdříve je nutno nahlédnout do archivních materiálů jak archivu Geofondu tak státního archivu, získat měřickou, geologickou, báňskou a technickou dokumentaci, a pak je nezbytné provést rekognoskaci terénu.

Pro každé podchycené důlní dílo je nutno zpracovat evidenční list s následujícími údaji : lokalita, název důlního díla, okres, katastrální území, parcelní čísla dotčených parcel, vlastníků nemovitosti, uživatel nemovitosti, další údaje (např. chráněná krajinná oblast, vojenský prostor apod.), stupeň nebezpečnosti, list mapy v měřítku 1:5000, souřadnice S-JTSK, technický popis díla, geologické informace, zdroj informací, výsledek terénní revize a závěrečná doporučení. Součástí evidenčního listu je i fotodokumentace důlního díla. (Kočandrle, 1998) Pro upřesnění lokalizace bývá provedeno zaměření středu důlního díla a je zmapováno jeho nejbližší okolí pro zachycení situace v bezprostřední blízkosti důlního díla

Stará důlní díla lze rozdělit do tří kategorií – stupňů nebezpečnosti na základě provedené terénní revize (Kočandrle, 1998):

- stupeň nebezpečnosti 1 (kategorie 1) označuje důlní díla, kde může dojít k ohrožení života nebo zdraví nezávisle na vůli subjektu (jedná se většinou o jámy nebo šachtice, kde hrozí náhodný pád, často do velké hloubky),
- stupeň nebezpečnosti 2 (kategorie 2) označuje důlní díla, kde může dojít k ohrožení života nebo zdraví, ale v závislosti na vůli subjektu – prakticky se jedná o štoly, někdy i se slepými jámami, které jsou často velmi nebezpečné,
- stupeň nebezpečnosti 3 (kategorie 3) označuje důlní díla, která neohrožují zdraví nebo život – jedná se prakticky o zlikvidovaná důlní díla.

Předložená klasifikace byla aplikovaná při revizi opuštěných důlních děl v Jeseníkách. Některá důlní díla zařazená do kategorie 3 mohou v průběhu času patřit do kategorie 2 až 1.

V Chráněné krajinné oblasti Jeseníky, jak bylo již uvedeno v předchozích částech článku, se nachází mnoho těchto hornických zátěží krajiny, které již byly likvidovány a zajištěny nebo které na to ještě čekají. V této části článku jsou uvedena některá ze starých důlních děl, která byla zaměřována pro účely Ministerstva životního prostředí a výsledky těchto měření jsou součástí odborných posudků.

Jedním ze starých důlních děl, která byla pro tyto účely zaměřována, je štola Zlatý Jelen (Obr. 1). Byly zde nálezy zlata a stříbra, dobývané hlavně v 19.století. Pozůstatky tohoto díla leží na jihozápadním hustě zalesněném úbočí Anenského vrchu cca 100 metrů za rekreačními objekty v katastru obce Suchá Rudná. Štola je zazděná, opatřená kovovými dvířky, kterým chybí mříž.

Obr. 1. Štola Zlatý Jelen.
Fig. 1. Drift Zlatý Jelen.

Lokalita Mariahilf – jáma 5 (Obr. 2) se nachází v bezprostřední blízkosti kostela Svaté p. Marie Pomocné v katastrálním území Zlaté Hory asi 50 metrů na jižním svahu pod kostelem přímo nad lesní cestou. Jedná se o ručně raženou jámu, která navazuje na pásmo starých dobývek. Jáma je zajištěna dřevěným ohrazením a výstražnými tabulkami.

Obr. 2. Mariahilf – jáma 5.

Fig. 2. Mariahilf-hollow 5.

Porfyroidová štola (Obr. 3) se nachází v katastrálním území Zlaté Hory v okrese Jeseník na zalesněném severovýchodním svahu Hornických skal asi 80 metrů pod cestou ke kostelu Svaté p. Marie Pomocné. Tato štola ještě není zajištěna, jak je vidět z ilustračního obrázku.

Obr. 3. Porfyroidová štola.

Fig. 3. Porfyroid drift.

Závěr

V průběhu času dochází u starých důlních děl k postupné ztrátě stability, která je funkcí fyzikálně mechanických a přetvárných vlastností horninového masívu jako jsou např. frekvence a kvalita ploch mechanické diskontinuity, jejich výplně, průsaky vody apod. Pokud dojde k překročení meze pevnosti nadložních hornin, dochází postupně k závalu důlního díla, který se může projevit až na povrchu jako poklesová kotlina, zátrhy a v neposlední řadě i znovutevření důlního díla.

V závěru tohoto článku je nutné opět zdůraznit, že v rámci terénní revize se musí sledovat příčiny, které vedou ke zvýšení nebezpečnosti již dříve zlikvidovaných děl. Jednou z hlavních příčin jsou nežádoucí lidské zásahy jako likvidace uzamykatelných uzávěrů, likvidace celých dveřních uzávěrů nebo likvidace původního zabezpečení důlních děl. Řada starých důlních děl je významným zimovištěm netopýrů, předmětem zájmu mineralogů a dokladem zručnosti a vysoké úrovně poznání předků.

Literatura – References

Kočandrle, J., Tyrner, M.: Stará (opuštěná) důlní díla v Jeseníkách. *Sborník přednášek 6. důlně měřické konference, Malenovice*. 1998.

Zákon č.44/1998 Sb. o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon).

<http://www.jeseniky.ochranaprirody.cz/>